شێرپەنجەی خوێن
چارەسەری هەیە

خانەکانی لەشی مرۆڤ بەپێی پێویست لەلەشدا دابەش دەبن، بەڵام هەندێجار کۆمەڵێك خانە لەلەشدا دروست دەبن کە زۆر بەخێرایی دابەش دەبن و بێئەوەی لەش پێویستی پێیان بێت و بەتێپەڕبوونی کات ئەم خانە دروستبووانە نامرن بەمجۆرە خانانە دەوترێت شێرپەنجە.

خوێن کە شلەیەکی گرنگە لەلەشدا کە نزیکەی لەسەدا حەوت بۆ نۆ لەکێشی لەش پێکدێنێت، پێکهاتووە لەخرۆکەی سوورو سپی و پەڕەکانی خوێن لەگەڵ زەرداوی خوێن.

مۆخی ئێسك کە دەکەوێتە ناوەڕاستی ئێسکەوە کۆمەڵێك خانەی لەناودایە پێیان دەوترێت قەدەخانە، ئەم قەدەخانانە سەرچاوەی دروستبوونی خرۆکەی سووروسپی و پەڕەکانی خوێنن. هەریەکەشیان فرمانی تایبەتی لەلەشدا بەجێدێنێت.

خرۆکە سوورەکان فرمانی سەرەکییان گواستنەوەی ئۆکسجینە بۆشانەکانی لەش، پەڕەکانی خوێن فرمانیان خوێن مەیاندنە لەکاتی خوێن بەربووندا، بەڵام خرۆکە سپییەکان فرمانی سەرەکییان بەرگری کردنە دژی ئەو تەنە بێگانانەی کە دێنەلەشەوە کە ئەم خرۆکە سپییانە پێکهاتوون لەپێنج خانەی جۆراوجۆر لەخوێن ئەوانیش خرۆکەی سپی (ترش، تفت، هاوتا)، تاکە خانە لەگەڵ لیمفە خانە)، بەڵام هەرچی لیمفە خانەکانە دەکرێن بەدوو جۆرەوە ئەوانیش خانەی تی T-cell لەگەڵ خانەی بی B-cell.

شێرپەنجەی خوێن چییە؟

کاتێك خرۆکەی سپی نائاسایی لەناو خوێندا کە لەش پێویستی پێیان نییە دروست دەبن و فرمانی تایبەت بەخۆیان بەجێناهێنن هەروەها بەتێپەڕبوونی کات نامرن، بەم خانە دروستبووانە لەناو خوێندا دەوترێت شێرپەنجەی خوێن Leukemia.

سالانە لەولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا نزیکەی بیست و نۆ هەزار کەس لەپێگەیشتووان و دوو هەزار منداڵ تووشی ئەم نەخۆشییە دەبن.

هۆکاری تووش بوون

تائێستا هۆکاری تووشبوون بەم نەخۆشییە نەزانراوە، بەڵام چەند هۆکارێك هەن کەئەگەری تووشبوون بەم نەخۆشییە زیاددەکەن لەمرۆڤدا، لەوهۆکارە مەترسیدارانەش وەك:

تیشکەوزەی بەرز Radiation: بەرکەوتنی مرۆڤ بەتیشکە وزەی بەرز ئەگەری تووشبوون بەم نەخۆشییە زیاد دەکات، هەروەك ئەوانەی لەجەنگی دووەمی جیهانیدا لەژاپۆن بەر بۆمبی ئەتۆمی کەوتن هەروەها لەبواری چارەسەری پزیشکیدا ئەو نەخۆشانەی کە زۆر تیشکیان بۆ بەکاردەهێنرێت بۆ دیاریکردنی نەخۆشیان ئەگەری توشبوونیان بەم نەخۆشییە زیاترە.

بەرکەوتن بەماددەی کیمیایی: بەرکەوتن بەبڕێکی زۆر لەبەنزین و فۆرمالین مەترسی تووشبوون بەشێرپەنجەی خوێن زیاددەکەن. هەروەها بەکارهێنانی چارەسەری کیمیایی بۆ ئەو نەخۆشانەی شێرپەنجەی دیکەیان هەیە لەلەش

و دەرمانــی کیمیایی بەکاردەهێنن بۆ چارەســەر کردنی نەخۆشییەکەیان، ئەگەری تووشبونیان بەم نەخۆشییە زۆرە وەك دەرمانــی Alkylating agent.

کەســی مەنگۆل: ئەو کەســانەی کــە حاڵەتی کۆنیشــانەی بۆماوەیی مەنگۆلییــان هەیە بەهەمان شــێوە مەترسی تووشبوونیان بەم نەخۆشییە زۆرە.

تووشــبوونی مرۆڤ بەڤایرۆســی شــێرپەنجەی خوێنــی خانەی T کە تووشــی لیمفەخانەی جۆری T-cell دەبێــت مەترســیی تووشــبوونیان بەشێرپەنجەی لیمفەخانەی درێژخایەن زۆرە.

هەرچەنــد تــووشــبوون بــەم نەخۆشــییە بەهۆی ڤایرۆســەوەیە، بەڵام دەرنەکەوتووە کە لەکەســێکی تووشبووەوە گوازرابێتەوە بۆ کەسێکی دیکە.

جۆرەکانی شێرپەنجەی خوێن

1. شێرپەنجەی خوێن بەشێوەیەکی گشــتی دەکــرێــت بەدووجــۆری سەرەکییەوە

شــێرپەنجەی خوێنی درێژخایەن - هێــواش Chronic leukemia تووشــبوونی نەخۆش بەم جۆرەیان کاریگەری لاوەکی هێواش دەردەکەوێت لەناو لەشی نەخۆشداو مەترسی لەسەر نەخۆش کەمترە.

2. شــێرپەنجەی خوێنــی توند acute leukemia

تووشبوون بەمجۆرەیان کاریگەری لاوەکــی زۆر خێــرا دەردەکــەون و خانە تووشــبووەکانیش بەتەواوەتی لەکاردەکەون هەروەها مەترسیشــی بۆ ســەر نەخــۆش زیاتــرە و خانە تووشــبــووەکانیــش زۆر خێــرا دابەشدەبن.

بەڵام شێرپەنجەی خوێن بەگوێرەی ئەو خرۆکە ســپییەی تووشی دەبێت دەکرێت بەچوار جۆرەوە:

1. شــێرپەنجەی لیمفەخانــەی درێژخــایــەن CLL ئــەمجۆرەیان لەکەسە بەتەمەنەکاندا دەردەکەوێت کــە تەمەنییــان لەســەروو پەنجاو پێنج ســاڵییەوەیە، بــەڵام لەمنداڵدا دەرناکەوێت.

2. شــێرپەنجــەی مۆخێنــی درێژخایەن CML ئەمجۆرەیان لەکەسە پێگەیشتووەکاندا دەردەکەوێت.

3. شــێرپەنجەی دروســتکەری لیمفەخانەی توند ALL ئەمجۆرەیان بەزۆری لەمنداڵاندا دەردەکەوێت.

4. شــێرپەنجەی مۆخێنــی توند AML ئەمجۆرەیان لەمنداڵان و کەسە پێگەیشتووەکاندا دەردەکەوێت.

چارەسەری نەخۆشی شێرپەنجەی خوێن بەشــێوەیەکی گشــتی چەند ڕێگایەك بەکاردەهێنرێت بۆ چارەسەری ئەم نەخۆشییە لەوانە:

چارەسەری کیمیایی

زۆربەی ئەو نەخۆشــانەی تووشی ئەم نەخۆشــییە دەبن چارەســەری کیمیایی بەکاردەهێنن، کە نەخۆشەکە ســوودی لێدەبینێــت بۆکوشــتنی خانە تووشــبووەکان بەشــێرپەنجە، کــە بەپێی جــۆری نەخۆشــییەکە نەخۆشــەکە چارەسەر وەردەگیرێت، لەڕێی دەمەوە یان دەرزییەوە، بەڵام هەندێجار دەرزی لێدانەکە ڕاستەوخۆ بەسێربرۆسپاینال فلوتەوە Cerebro-spinal fluid دەدرێت.

کە شلەیەکی ڕوونە دەوری مێشك و درکــە پەتکــی لەبڕبڕەی پشــتدا داوە، ئەمــەش لەبەرئــەوەی ئــەو دەرمانەی لەڕێی دەمە یان دەرزییەوە وەردەگیرێن ناگەنە خانەکانی مێشك و درکەپەتك ئەویش بەهۆی ئەو تۆڕە مولولە خوێنانەی کــە پاڵاوتەی خوێن دەکەن.

کاریگــەرە لاوەکییــەکان چارەســەری کیمیایی

بەشــێوەیەکی گشــتی هەمــوو ئــەو ڕێگایانــەی بەکاردەهێنرێن بۆ چارەســەری شــێرپەنجە کۆمەڵێــك کاریگــەری لاوەکی لەســەر نەخۆش بەجێدێڵــن، بەهەمــان شــێوەش چارەســەری کیمیایــی کۆمەڵێــك کاریگــەری لاوەکی هەیە، کە ئەمەش بەندە لەسەر برو جۆری ئەو دەرمانەی بەکاردەهێنرێن.

نەخۆش سوود لەدەرمانی کیمیایی وەردەگرێت لەبەرئەوەی ئەم دەرمانانە کاردەکەنەســەر ئەو خانانەی کە زۆر بەخێرایی دابەش دەبن بەتایبەتی ئەو خانانەی کە تووشی شێرپەنجەبوون. بەڵام لەگەڵ ئەوەشــدا ئەم دەرمانانە کاریگەری خراپ دەکەنەســەر خانەی دیکە لەلەشدا لەوانە:

خانەکانی خوێــن: ئەم دەرمانانە کاریگــەری لاوەکــی دەکەنەســەر خانەکانــی کۆئەندامــی بەرگــری و خرۆکە سوورەکان و پەرەکانی خوێن، بەمەش نەخۆش زۆر بەئاسانی تووشی هەوکردن، خوێن بەربوون دەبێت لەگەڵ هەستکردن بەلاوازی و ماندوێتی.

خانەکانــی ڕەگــی مــوو: لەبەر کاریگەری ئەم دەرمانانە لەســەر ئەم خانانە دەبێتەهۆی ڕووتانەوەی قژی نەخۆش، بــەڵام دوای بەکارنەهێنانی ئــەم چارەســەرە قــژی نەخــۆش دەستدەکاتەوە بەگەشە، بەڵام زۆرجار

ئەم قــژە تازەیە ڕەنگێکــی جیاواز وەردەگرێت.

ئەو خانانەی ناوپۆشی کۆئەندامی هەرسییان کردووە: دەرمانی کیمیایی دەبێتەهۆی وشــکبوونەوەی ناودەم، هێڵنجدان، ڕشانەوە، سکچوون هەروەها نەمانی ئارەزووی خواردن لەنەخۆشدا دەردەکەوێــت. بــەڵام هەندێجار ئەم کاریگەرییانــە دەتوانرێــت لەڕێــی بەکارهێنانی دەرمانەوە کەمبکرێتەوە یان هەر کۆنترۆڵ بکرێت.

جگە لەمانەی ســەرەوە هەندێك دەرمان کە بۆچارەسەری شێرپەنجە بەکاردەهێنرێــت دەبێتەهۆی ئەوەی کە نەخۆش تووشی نەزۆکی بکات ژن بێت یان پیاو.

لەژنــدا دەبێتەهــۆی ئــەوەی کــە تووشــی نارێکوپێکی ســووڕی کەوتنەســەرخوێن بێت یان وەستانی سووڕەکە بەتەواوی بەمەش کاریگەری لاوەکــی دیکــەی بــەدواوە دەبێت وەك وشــکبوونی زێ. بەڵام لەپیاودا دەبێتەهۆی وەســتانی دروستبوونی تۆوەکان، بەمەش لەوانەیە ببێتەهۆی وەســتانی یەکجارەکی دروستبوونی تۆوەکان لەپیــاودا بەمەش نەخۆش تووشــی نەزۆکــی دەبێــت، بۆیە بۆ چارەســەری ئەم حاڵەتــە بۆئەوەی نەخــۆش توانای وەچەخســتنەوەی هەبێــت لەدهاتــوودا، دەبێت پێش وەرگرتنی چارەسەری کیمیایی تۆوی ئەو نەخۆشــە وەربگیرێت و لەشوێنی تایبەتدا هەڵبگیرێت. بەڵام زۆربەی ئەو منداڵانەی کە چارەســەری کیمیاییان وەرگرتووە دوای گەیشتنیان بەقۆناغی پێگەیشــتن دروســتبوونی تۆوییــان ئاســایی بووە و نەزۆك نەبوون، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەندێك منداڵ چ کوڕ یان کچ دوای پێگەیشتن نەزۆك بوون.

هەندێــك دەرمانــی کیمیایــی هەیە پێیان دەووترێت چارەســەری مەبەســتدار کە زیاتر بۆ چارەسەری شــێرپەنجەی خوێنی جــۆری مۆخی درێژخایەن بەکاردێت.

ئەم دەرمانانە کاریگەری لاوەکیان کەمترە لەچاو جۆرەکانی دیکە، چونکە ئەم جۆرە دەرمانە کاردەکەنەســەر خانــە تووشــبووەکانی شــێرپەنجە لەخوێندا، بەڵام کارناکاتە سەر خانە ئاساییەکان.

چارەسەری بایۆلۆژی

ئەم چارەسەرە بۆ هەندێك جۆری شــێرپەنجەی خوێن بەکاردەهێنرێت ئەمەش بەباشــبوون یان چارەسەری کۆئەندامی بەرگری دەبێت، کە نەخۆش لەڕێــی دەرزییەوە ئەم چارەســەرە وەردەگرێت.

بۆ هەندێك نەخۆش کە تووشــی شــێرپەنجــەی خــوێنــی جــۆری لیمفەخانــەی درێژخایــەن بــوون، چارەســەردەکرێن لەڕێی مۆنۆکلۆناڵ ئەنتــی بــۆدی، ئەمــەش کردارێکە بەشێوەیەکی دەســتکرد خانە لەڕێی کلۆنکردنەوە ئامادە دەکرێت پاشــان بۆ نەخــۆش بەکاردەهێنرێت، چونکە ئەم ماددە بەرهەمهاتووە لەناو خوێنی نەخۆشدا لەگەڵ خانە تووشبووەکانی شــێرپەنجەدا یەکدەگرێــت بەمەش کۆئەندامی بەرگری نەخۆش دەســت دەکات بەکوشــتنی ئــەم جــۆرە خانانە لەناو خوێن و مۆخی ئێســکدا. هەروەها بۆ ئەو نەخۆشانە کە تووشی شــێرپەنجەی مۆخــی درێژخایــەن بوون، چارەســەری بایۆلۆژی دەکرێن ئەویش لەڕێی بەرهەمهێنانی ماددەی ئینتەرفیرۆن interferon بەڕێگەی ئەندازەی بۆماوەیی پاشان بەکارهێنانی ئــەم ماددەیە بۆ نەخۆش ســوودی لێدەبینێــت، چونکە ئــەم ماددەیە دەبێتەهۆی کەمکردنەوەی گەشــەی خانە توشبووەکان بەشێرپەنجە.

کاریگەرییــە لاوەکییەکــانیشــی بەپێــی جــۆری چارەســەرەکە کە بەکاردەهێنرێت لەنەخۆشــێکەوە بۆ نەخۆشــێکی دیکە جیاوازە لەوانەش ســووربوونەوەو هەڵاوســانی لەشی نەخۆش هەروەها تووشبوونی نەخۆش بەکەمخوێنی و چەندین کێشەی دیکە.

چارەسەری تیشکی

ئەم چارەسەرە لەڕێی بەکارهێنانی تیشــکە وزەی بــەرزەوە دەبێــت بۆکوشــتنی خانــە تووشــبووەکان بەشێرپەنجە، زۆرجار ئەم چارەسەرە بۆ بەشــێکی لەش وەك، سپڵ، مێشك یان بــۆ بەشــەکانی دیکــەی لەش بەکاردەهێنرێــت، لەگەڵ ئەوەشــدا هەندێجار ڕاســتەوخۆ بۆ هەموو لەش بەکاردەهێنرێت.

کاریگــەری لاوەکی بــۆ نەخۆش دەبێتەهۆی ئەوەی کە نەخۆشــەکە بەردەوام هەست بەماندوویێتی بکات، هەروەها دەبێتەهۆی ســووربوونەوە، وشکبوونەوە، ناسکبوونەوەی پێستی نەخۆش، کە ئەمەش بەندە لەســەر ئەو شــوێنەی کە تیشکەکەی لێدراوە لەلەشــدا. ئەگەر نەخــۆش لەهەمان کاتدا چارەسەری کیمیاییش وەربگرێت کاریگەرییەکان خراپتر دەبن.

گواســتنەوەی قەدەخانەکانــی مۆخــی ئێسك

گواســتنەوەی قــەدەخانــەکان بۆنەخــۆش ڕێگایەکــی دیکەیــە بۆ چارەســەری نەخۆشــییەکە، چونکە خڕۆکە سپییەکان لەم قەدەخانانەوە

که لەمۆخی ئێسکدان دروست دەبن، سەرەتا پێویستە نەخۆش بڕێکی زۆر لەدەرمان و چارەسەری تیشکی وەربگرێت، بەمەش دەبێتەهۆی کوشتنی خانە تووشبووەکان بەشێرپەنجەو لەگەڵ خانە ئاساییەکان لەمۆخی ئێسکدا، پاشان نەخۆش دەتوانێت لەڕێی گواستنەوە قەدەخانەی تازە وەربگرێت بەمەش ئەم قەدەخانانە دەست دەکەن بەدروستکردنی خانەی ئاسایی خرۆکەی سپی.

نەخۆش قەدەخانەی ئاسایی یان دروست وەردەگرێت لەسێ جێگای جیاواز لەوانە: وەرگرتنی قەدەخانەکان لەمۆخی ئێسک، وەرگرتنی قەدەخانەکان لەناو خوێنی کەسێکی بەخشەر، ئەمەش دوای وەرگرتنی دەرمانی تایبەت دەبێت بۆ کەسە بەخشەرەکە بۆهاندانی مۆخی ئێسک و هاتنی قەدەخانەکان بۆناوخوێن، وەرگرتنی قەدەخانەکان لەناوکەپەتکی کۆرپەلە دوای وەرگرتنی ئەم قەدەخانانە هەڵدەگیرێن لەپلەی بەستندا تا کاتی بەکارهێنان.

نەخۆش قەدەخانە وەرگیراوەکانی بۆدەگوازرێتەوە لەڕێی بۆرییەکی باریکی پلاستیکی کە دادەنرێت لەموولوولە خوێنە گەورەکانی مل یان سنگدا. لەم ڕێگایەوە دەتوانرێت قەدەخانە وەرگیراوەکان بنێرێن بۆشوێنی مەبەست لەلەشدا.

گواستنەوەی قەدەخانەکان لەوانەیە لە نەخۆش خۆیەوە یان لەکەسێکی دیکەوە بێت بەیەکێك لەم ڕێگایانە:

گواستنەوەی قەدەخانەی نەخۆش خۆی

لەم ڕێگەیەدا قەدەخانەی نەخۆش خۆی وەردەگیرێت، پاش وەرگرتنی چارەسەر بۆ قەدەخانە وەرگیراوەکان ئەویش بەکوشتنی خانە تووشبووەکان بەشێرپەنجە ئینجا ئەم قەدەخانانە هەڵدەگیرێن لەپلەی نزمی بەستندا، لەهەمان کاتدا نەخۆش دەبێت چارەسەرێکی زۆری کیمیایی و تیشکی وەربگرێت دوای ئەوە قەدە هەڵگیراوەکان دەگوازرێتەوە بۆ نەخۆش.

گواستنەوەی قەدەخانەی کەسێکی بەخشەر بۆ نەخۆش

لەم ڕێگەیەیاندا قەدەخانەکان لەکەسێکی ئاسایی بەخشەر وەردەگیرێت کە زۆرجار خوشك و برای نەخۆش یان دایك و باوك دەبنە بەخشەر. دوای ئەوەی پشکنینی خوێن ئەنجامدەدرێن لەنێوان بەخشەر و وەرگردا بۆ دڵنیابوون لەگونجانی خوێنیان.

گواستنەوەی قەدەخانەکان لەنێوان دوانەیەکی چوونیەکدا

لەم ڕێگەیەیاندا ئەگەر یەکێك لەدووانە لێکچووەکان تووشی ئەم نەخۆشییە ببێت دەتوانرێت قەدەخانەکانی کەسە ئاساییەکەی دیکەی بۆ بگوازرێتەوە.

هەرچی کاریگەری لاوەکی گواستنەوەی قەدەخانەکانە بۆ نەخۆش لەئەنجامی گواستنەوەی قەدەخانەکان بەهەمان شێوە نەخۆش تووشی کۆمەڵێك کاریگەری لاوەکی دەبێت لەوانە تووشبوون بەنەخۆشی دیکەو خوێنبەربوون لەگەڵ کاریگەری لاوەکی دیکە، چونکە نەخۆش بڕێکی زۆر لەچارەسەری کیمیایی و تیشکی وەرگرتووە. سەرەڕای ئەمانەش نەخۆش لەوانەیە تووشی حاڵەتی (graft- versus host disease) بێت لەئەنجامی بەرەنگاربوونەوەی بەرگری لەش لەدژی قەدەخانە گوازراوەکان بەمەش کاردەکاتەسەر ئەندامە جیاوازەکانی لەش وەك جگەر، پێست، بۆری هەرس. بۆیە بۆ چارەسەری ئەم حاڵەتە نەخۆش دەبێت دەرمانی وەستانی کۆئەندامی بەرگری وەربگرێت وەك دەرمانی ci-closporin یان Steroid .

وریایی نەخۆش

ئەو نەخۆشانەی تووشی نەخۆشی شێرپەنجەی خوێن بوون لەئەنجامی وەرگرتنی چارەسەری پێویست تووشی کۆمەڵێك گیروگرفت دەبنەوە. بۆیە نەخۆش دەبێت بەوریاییەوە مامەڵە لەگەڵ ئەم کێشانەدا بکات، چونکە نەخۆش زۆر بەئاسانی تووشی نەخۆشی دیکە دەبێت بەهۆی لاوازبوونی کۆئەندامی بەرگرییەوە. نەخۆش دەبێت دەرمان بەکاربهێنێت بۆ خۆپاراستن لەنەخۆشی دیکە جگە لەوەش ئامۆژگاری نەخۆشەکە دەکرێت بەخۆپاراستن بەتێکەڵبوون لەشوێنە قەرەباڵغەکان و کەوتنەبەر هەوای سارد. هەروەها ئەگەر نەخۆش تووشی کەمخوێنی یان خوێن بەربوون بێت لەزۆربەی ئەم حاڵەتانەدا دەبێت خوێن وەربگرێت.

هەروەها ئامۆژگاری نەخۆش دەکرێت بەوەی کە دەم و ددانی پاك ڕابگرێت، چونکە شێرپەنجەی خوێن و وەرگرتنی چارەسەری کیمیایی دەبێتەهۆی هەستیاری دەم و ئاسانی هەوکردن هەروەها خوێن بەربوون.

وەرگێڕانی: عەبدولقادر خدر محەمەد

سەرچاوە:www.cancer.com